

Gizem Kunduracı

Dr. Öğr. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Eskişehir/Türkiye
Lecturer Dr., Eskişehir Osmangazi University/Faculty of Humanities and Social Sciences,
Eskişehir/Turkiye

eposta: gkunduraci@ogu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-8448-9322> RorID: <https://ror.org/01dzjez04>

Atıf/Citation: Kunduracı, G. 2024. Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/41, 92-109. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1420438>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	16.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	27.10.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.12.2024

**YAN METİNSELLİK: “ORHAN PAMUK’U ÖLDÜRMEK” (KIVANÇ NALÇA)
ADLI ÖYKÜNÜN SÖYLEŞİM OLANAKLARI TEMELİNDE BİR TERMİNOLOJİ
OKUMASI**

Öz

Metinsel aşkınlık ilişkileri, Gérard Genette tarafından tespit edilen metinlerarasılık, yan metinsellik, üst metinsellik, ana metinsellik ve yorumsal üst metinsellik biçimlerinde gerçekleşen söyleşim olgularına dayanmaktadır. Metinlerarasılık ve ana metinsellik, alıntı, anıtsurma, epigraf, anlatı içinde anlatı ve yenidenyazım gibi tekniklerle meydana getirilirken, yan metinsellik, ana metinle biçimsel ve anlamsal söyleşim ilgisi olan çevre metinlerle gerçekleştirilmektedir. Diğer yandan kesin sınırlara ve niteliklere sahip olmamakla birlikte yan metinsellik, metinden belirli ölçüde bağımsız ve ayrı “öteki” dış metinler doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda her türlü başlık, alt başlık, ithaf, ön söz, son söz, mülakat, günlük, mektup, not, eskiz, çeviriler vb. metni tür, konu, anlam gibi bağlamlarca çevreleyen ve işaretleyen yan metinler olarak kabul edilmektedir. Bunların yanı sıra ana metinle herhangi bir biçimde ilintili, ana metne içkin olan ya da metinden tümüyle bağımsız kurmaca ya da kurmaca dışı ardıl metinler de yan metin olarak kabul edilebilmektedir. Herhangi bir metnin, ifadenin ya da sözcenin ana metinde açık ya da örtük biçimde anılmak suretiyle söyleşim düzlemine taşındığı göndergesellik ve alt metnin ana metinde yenidenyazımı eksenindeki söyleşim ilişkisine dayanan ana metinsellik olguları, yazarın, okurun ya da alımlayıcının okurluk/alımlama tecrübesine bağlı olmakla birlikte düzenli ve belirli ölçüde görelî olmayan metinsel aşkınlık biçimleridir. Yan metinsellik biçimindeki söyleşimsel bağıntı ise diğerlerine göre örtük ve karmaşık yapıdadır. Orhan Pamuk yazınının gönderge düzlem olarak yer aldığı öykü “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016), romancı ve kurmaca figür olarak Orhan Pamuk’a ilişkin dışsal sözceler olan ifade ve söylem biçimlerini kurmaca düzlemde içermektedir. Bunun yanında Gogol (1809-1852), Dostoyevski (1821-1881), Tolstoy (1828-1910), Oğuz Atay (1934-1977) gibi yazarlara ilişkin öykünme metinde üst kurmaca

Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması

düzlemde son derece belirgindir. İroniye dayalı anlatımın hâkim olduğu öyküde bilhassa Pamuk’la ilgili kurmaca-dışı unsurların yer alması, söyleşimsel birlikteliği parodi nitelikli bir türev ilişkisi eksenine yerleştirmektedir. Pamuk ve Tolstoy gibi, yazına yeni ifade biçimleri getiren bir roman yazarı olmak isteyen başkarakter etrafında örüntülenen öykü, mizahi üslubuyla öykünme, taklit, suç, ceza olguları ekseninde yazınsal ve yazınsal olmayan eleştirinin sınırlarında kurmaca ve kurmaca dışı figürler etrafında söylem parodisi niteliği sergilemektedir. İncelemede, yazar Kıvanç Nalça’ya ait “Orhan Pamuk’u Öldürmek” adlı öykünün yenidenyazım-ana metinsellik, göndergeleştirim-metinlerarasılık ve yan metinsellik olguları ekseninde sergilediği söyleşim biçimleriyle yan metinsellik olgusunun niteliklerinin belirlenmesine ve metinsel aşkınlık ilişkilerine ilişkin terminolojinin değerlendirilmesine katkı amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Metinlerarasılık, Metinsel aşkınlık, Yan metinsellik, Ana metinsellik, Öykünme, Parodi.

PARATEXTUALITY: A TERMINOLOGY READING OF THE STORY “ORHAN PAMUK’U ÖLDÜRMEK” (KIVANÇ NALÇA) ON THE BASIS OF THE DIALOGIC POSSIBILITIES

Abstract

Transtextuality is based on dialogic phenomena that take place in the forms of intertextuality, paratextuality, metatextuality, hypertextuality and architextuality identified by Genette. While the intertextuality and hypertextuality are created through techniques such as quotation, allusion, epigraph, placement in abyss (Fr.: mise en abyme) and rewriting, paratextuality is realized with peritexts that formal and semantic dialogy with the hypertext. On the other hand, although it does not have clear boundaries and qualifications, paratextuality is carried out in line with “other” epitexts that are independent and separate from the text to a certain extent. In this regard, all kinds of titles, subtitles, dedications, forewords, afterwords, interviews, diaries, letters, notes, sketches, translations etc. text genre, subject, meaning, etc. they are considered as paratexts that surrounding and marking in the context. In addition whether fictional or non-fictional successor texts that are in any way related to the hypertext, inherent in the hypertext or completely independent of the text can also considered as a paratext. The hypertextuality phenomena, which are based on the dialogic relationship on the axis of referentiality and the rewriting of the hypotext in the hypertext, in which any text, expression or utterance is carried to the dialogic plane by being explicitly or implicitly mentioned in the hypertext, are regular and they are forms of transtextualiy that are, to a certain extent, non-relative. The dialogic relationship in the form of paratextuality has an implicit and complex structure compared to the other relations. The story “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016), in which Orhan Pamuk’s literature is included as the referent plane, it comprehensively includes forms of expression and discourse, which are external utterances about Pamuk as a fictional figure and novelist. In addition, the pastiche relationship with writers such as Gogol (1809-1852),

Dostoyevsky (1821-1881), Tolstoy (1828-1910), Oğuz Atay (1934-1977) is extremely evident in the text at the metafictional level. The presence of non-fiction elements, especially about Pamuk, in the story where by irony-based narration is dominant, places the dialogic unity on the axis of a parodic derivative relationship. The story, shaped around the protagonist who wants to be a novelist who brings new forms of expression to literature, like Pamuk and Tolstoy, is a parody of discourse around fictional and non-fictional figures, at the borders of literary and non-literary criticism, on the axis of pastiche, imitation, crime and punishment, with its humorous style. The article aims to contribute to the determination of the qualities of the phenomenon of paratextuality and the evaluation of the terminology related to transtextuality with the forms of dialogy exhibited in the story "Orhan Pamuk'u Öldürmek" by the writer Kıvanç Nalça, on the axis of rewriting-hypertextuality, referentialization-intertextuality and paratextuality.

Keywords: Intertextuality, Transtextuality, Paratextuality, Hypertextuality, Pastiche, Parody.

Giriş

Yan metinsellik (İng.: paratextuality), Gérard Genette tarafından belirlenen metinsel aşkınlık ilişkileri (İng.: transtextuality) içerisinde, ana metinle (İng.: hypertext) alıntı (İng.: quotation, citation), anıştırma (İng.: allusion), montaj (İng.: montage) vb. göndergeleştirime dayalı metinötesileşme-metinsel aşkınlık olgularından farklı, ana metne içkin ancak, ana metinden ayrı ve belirli ölçüde bağımsız, müstakil dışsal metinler aracılığıyla ortaya çıkan söyleşim (İng.: dialogy) biçimlerini temsil etmektedir. Ana metnin alımlanmasında/yorumlanmasında doğrudan doğruya belirleyici olmayan ancak metne yönelik bağlam ve anlam katmanları oluşturan yan metinler, başlıklar, sunuş, ön söz, son söz, yazar ve editör notları, günlük, mektup, yazar mülâkatları gibi metinlerden meydana gelmektedir. Metnin içi ve metnin dışı arasında tanımsız bir bölgede, bir tür sınır ve eşik bölgesinde (Genette 1997b) konumlandırılmaktadır. Sınırlarının muğlaklığı, yan metinselliğin ana metin bakımından anlamsal-bağlamsal belirleyiciliğinin de müphem bir çizgide seyretmesine zemin oluşturmaktadır. Ana metne içkin ve ona ilişkin, yan metin niteliği sergileyen metinlerin tespiti de ortaya çıkan örneklemlerle sınırlı kalmaktadır.

Genette, yalnızca adını bildiğimiz, haklarında fikrimizin olmadığı, metni olmayan kayıp ya da yarım bırakılmış yan metinlerin de varlığından (Genette 1997b: 3-4) söz etmektedir. Bu doğrultuda ana metinle göndergesellik (İng.: referentiality) ve metinlerarasılık (İng.: intertextuality), yenidenyazım (İng.: rewriting) vb. söyleşim eksenlerinde kurulu kurmaca metinlerin aynı zamanda yan metinler olarak tanımlanabilir olup olmadığına ilişkin sorgulama temelinde yan metnin işlevinin ve ana metinle söyleşim ilgisinin tespitine yönelik bir incelemenin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

"Orhan Pamuk'u Öldürmek" (2016), öykü yazarı ve dramaturg Kıvanç Nalça (d. 1973)'ya ait on hikâyeyi içeren aynı adlı hikâyeye kitabında yer alan yazarlık, sanat ve entelektüel

Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması

kıskançlık konulu, üst kurmaca, oyunsuluk ve ironik anlatıma dayalı bir öyküdür. Hikâyelerin bir arada yayımlandığı *Orhan Pamuk’u Öldürmek* (2016) adlı hikâye kitabı her biri anıştırma yöntemi başta olmak üzere söyleşim metotlarıyla kurulu, anlatıma ironinin hâkim olduğu çoğunlukla parodi nitelikli hikâyeleri içermektedir.

İncelemenin bağlamını oluşturan öykünün başkarakteri Burhan Demiryol adlı kurmaca yazar ve şairdir. Başkarakter, metnin kurmaca düzleminde bulunan Orhan Pamuk adlı yazara hayranlıkla düşmanlığın eşiğinde kıskançlık ve öfke duymaktadır. Öykünün yazarı Kıvanç Nalça’nın çağdaş postmodernist yapıtlarla birlikte Orhan Pamuk romanı *Benim Adım Kırmızı’yı* (1998) radyo temsiline uyarlamış olması (Nalça, 2016: 7), öykünün kurmaca düzleminin ironik ve muzip bir anlatım düzeni temelinde meydana getirildiğini ortaya koymaktadır. Öykü, Fyodor Mihayloviç Dostoyevski (1821-1881), Oğuz Atay (1934-1977), Orhan Pamuk (d. 1952) gibi izlek, konu, üslup vb. nitelikleriyle başat yazarlara ait metinlerle söyleşim gerçekleştirmektedir. Burhan Demiryol adlı kurmaca figürün yazarlık ve şairlik serüveni, Orhan Pamuk adlı kurmaca düzleme ait yazar figürle ilgili kıskançlık, çekemezlilik eksenli tutumu doğrultusunda Orhan Pamuk’un paltosunun Burhan Demiryol tarafından çalınmasıyla örüntülenmektedir. Öykünün kurmaca figürü Orhan Pamuk, katıldığı bir davette paltosunu kaybeder. Palto, öykünün başkarakteri Burhan Demiryol tarafından davetli olmadığı hâlde planlı biçimde katıldığı organizasyon sırasında çalınmıştır. Öykünün ana hikâyesi bu doğrultuda şekillenirken sanatçı (yazar) figür Burhan’ın estetik bakış açısı merkez olacak biçimde, Nikolay Vasilyeviç Gogol (1809-1852), Fyodor Mihayloviç Dostoyevski (1821-1881), Oğuz Atay (1934-1977) gibi isimlere ait metinlerin izlekleri metnin ana konusunu teşkil etmektedir.

Öykü, başlığıyla Orhan Pamuk adlı bir özneye (sözdizimsel açıdan nesneye) ilişkin bir gönderimi içermesi, hikâyede Orhan Pamuk adlı yazarlıkla ilişkilendirilen kurmaca figürün bulunması, okur zihninde belirli bir çerçeve oluşturmaktadır. Muhtevada kaybolan bir paltonun ve paltonun cebinde tuhaflıkla ilgili bir kurmaca-eserin notlarının bulunması, kurmaca-dışı evrenle kurmaca düzlem arasında bağdaşıklık oluşturmaktadır. Diğer yandan *Yeni Hayat* (1994), *Masumiyet Müzesi* (2008), *Kafamda Bir Tuhaflık* (2014) romanları ekseninde sınırlı birkaç anıştırma ve alıntı dışında Orhan Pamuk yazını ve estetiğiyle yan metinsellik düzlemine ilişkin bir bağlama sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Gérard Genette tarafından yan metinsellik olarak adlandırılan söyleşim biçimi, öykünün yüzey yapısında görünür durumdayken anlam katmanları ve söyleşimin bağlamı dikkate alındığında daha çok metinlerarasılık ve yenidenyazım doğrultulu ana metinsellik belirgin durumdadır. Diğer yandan yan metinsellik bağlamında ise “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016), Pamuk yazınına ilişkin bir okuma haritasını ortaya koyar görünmemektedir. Yine de başlık ve içerik temelindeki göndergeleştirim ve söyleşim, çeşitli gazete haberleri, dergi yazıları vb. “söylemlerin” ve “sözcelerin” yanı sıra bütün bir Orhan Pamuk yazınının ve estetiğinin ana

metin ("Orhan Pamuk'u Öldürmek") için anlam işaretleyicisi yan metinler olduğunu ortaya koyar niteliktedir. İncelemede, Genette tarafından belirlenen yan metinsellik ve yan metin kavramlarının tanımından hareketle ana metin üzerinde kavramların sınırlarının tespitine ilişkin uygulamalı bir okuma amaçlanmaktadır.

1. Metinsel Aşkınlık Bağlamında Yan Metinsellik Kavramı ve Sınırları

Metinsel aşkınlık ilişkileri (İng.: transtextuality), Gérard Genette'in (1930-2018) tasnifine göre metinlerarasılık (İng.: intertextuality), ana metinsellik (İng.: hypertextuality), yan metinsellik (İng.: paratextuality), üst metinsellik (İng.: architextuality), yorumsal üst metinsellik (İng.: metatextuality) biçimlerinde (Genette, 1997a, 1997b) gerçekleştirilmektedir. Kristeva tarafından metnin bir alıntılar mozaiği biçiminde yorumlanmasıyla (Kristeva, 1980) ortaya çıkarılan metinlerarasılık olgusu, Genette tarafından gerçekleştirilen sınıflandırmaya göre bir metnin kendisi dışındaki yazınsal, estetik vb. düzlemlerle sergilediği söyleşim biçimlerinden bir türü kapsamaktadır. Bu doğrultuda metinlerarasılık kavramı metinsel aşkınlık olguları içerisinde bir yöntem olarak metinsel aşkınlık biçimlerinin alt türlerinden biri kabul edilmelidir. Bu bağlamda ise yenidenyazım - ana metinsellik, yan metinsellik vb. söyleşim uygulamaları metinsel aşkınlık eksenli söyleşim biçimleri ve yöntemleri olarak değerlendirilmeye gereksinimlidir.

Yan metinsellik, ana metin olarak kabul edilen belirli bir metnin, kendisiyle bağlantılı diğer metinlerle sergilediği söyleşim ilişkisine dayanmaktadır. Çoğunlukla kurmaca olmak üzere ana metin içerisinde, ana metinle ilgili ya da metni tamamlayan veya açımlayan; ana metinden farklı, ancak ona içkin metinlere yer verilmesi yoluyla meydana gelen metinsel aşkınlık biçimleriyle temsil edilmektedir. Genette (1997b) tarafından metin ötesi başlangıç, sınır ve eşik olarak; tanımlanamayan bölge ya da bir tür giriş veya geçit olarak tanımlanan yan metin, izleksel ve anlamsal kategorilerden meydana gelir; çerpermetin (İng.: peritext) ile çevremetin (İng.: epitext) bir aradılığıyla formüle edilir. Kurmaca metinlerin ilk bölümlerinde yer alan kurmaca ya da kurmaca olmayan sunuş, ön söz; son kısımlarında yer alan son söz, son not gibi tamamlayıcı bölümler; özgeçmiş, kronoloji gibi ilâve bölümler, dipnotlar; 18. yüzyıldan itibaren ana-metinlerde yer almaya başlayan aynı zamanda gönderge metinler olan epigraflar ["tanımlık" (Aktulum, 2011: 474-475)] ve eseri meydana getiren bölümlerle bölüm başlıkları, ana metinlerle yan metinsellik sergileyen iç metinler (Genette, 1997b) olarak kabul edilmektedir. Genette (1997b)'e göre yan metinlerin yer aldığı ana metin, yan metinlerle ilişkisi bakımından kendisiyle daha yakın ilişkili ön sözler ve son sözler, ithaflar ve epigraflar, notlar vb. metinlerden meydana gelen çerpermetin ve dış bağlamlar sayılan mülakatlar, edebi olmayan ifade ve söylemler, haberler vb. metinlerden oluşan çevremetin olarak sınıflandırılan yan metinsellik öğeleriyle söyleşim sergilemektedir.

Çevremetin olarak değerlendirilen ön söz, son söz, epigraflar, notlar, tablolar ve görseller, özgeçmiş vb. yan metinler ana metne içkin, ana metinle doğrudan söyleşim

Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması

sergileyen işaretleyicilerdir. Ana metinle ya da metnin yazarıyla ilgili haberler, kritikler, yazınsal düzleme ait olmayan yan metinler ise çepermetin olarak tespit edilen göndergesel söyleşim düzlemleridir.

Kapsamı ilk bakışta metnin dışında kalan, ikinci dereceden metinsel unsurlarla ve metin öncesi unsurlarla ilişkileri olan yan metinsellik, okur ile metin arasındaki ilişkilerin kurulmasına katkıda bulunan, asıl metne göre ikinci planda kalan unsurların söz konusu olduğu bir söyleşim biçimidir (Aktulum 2011: 478). Aktulum, yan metinsellik olgusuna ilişkin olarak “metinöncesi” incelemenin, “metnin oluşumunu, yazarın yapıtının oluşum sürecini, yapıtında yaptığı değişiklikleri ve bu değişikliklerin nedenlerini ele alan oluşum ya da kaynak eleştirisinin alanına” (Aktulum 2011: 478) dâhil olduğunu ifade eder. Genette ise, yan metinsellik odağının artsüremli (İng.: diachronic) değil, eşsüremli (İng.: synchronic) bir yaklaşımdan hareket ederek yan metnin tarihsel değil, panoramik bir görünüm ortaya çıkarma eğilimine dikkat çekmektedir.

Şimdi ve burada metni kuşatan dış metinler, sürekli bir ardıl konumlanış biçiminde şu andaki bağlamını meydana getirmektedir. Bu doğrultuda “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016) adlı öykünün meydana getirilmesinde etkin kaynaklar, Orhan Pamuk’a ilişkin günlük basın ve iletişim araçlarına yansımış haber ve değerlendirmelerle Gogol, Dostoyevski, Oğuz Atay’a ait gönderge metinlerdir. Pamuk yazınına göre ise ana metin “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016), ardıl bir yazın düzlemi olduğundan, yan metin niteliğine sahip değildir. Bununla birlikte ana metnin başlığı ve muhtevası doğrudan doğruya kurmaca-figür Orhan Pamuk ile ilintili olması ve Pamuk romanları *Yeni Hayat* (1994), *Masumiyet Müzesi* (2008) ve *Kafamda Bir Tuhaflık*’ın (2014) çoğunlukla anıştırma yoluyla gönderge metinler olarak öyküde işlenmesi sebebiyle aralarında göndergesellik ilişkisinin bulunduğu ifadesi olanaklıdır.

Metne ilişkin notlarla ön sözler ve son sözler vb. metinlerin yanında, metni tamamlayan resim ve illüstrasyonlar, ana-metnin yazarına ait yazışmalar, eskizler; yayıncı ve çevirmen notları ile ön söz ve son sözler; mülakat ve söyleşiler, tartışma ve tanıtımlar; ana-metne yönelik düzeltmelerle ortaya çıkan son metinler de ana metinle yan metinsellik biçiminde söyleşimde bulunan ikinci dereceden metinler olarak kabul edilmektedir. Genette (1997b), metnin aksesuarı olarak değerlendirdiği yan metnin anlamının ana metinden bağımsız olmadığını; anlamsal değerinin ana metne bağlı bulunduğunu belirtir. Sonuç olarak, okurun metin karşısındaki tepkisini koşullandırabilen yan metinsel unsurlar, “okurun ilgisini çektiği gibi okumasını da bir ölçüde yönlendir[mektedir]” (Aktulum 2011: 479).

Yan metinsellikte metne ilişkin dış unsurlar olarak yazarın ya da yayımlayıcının yükümlülükleri de belirlenmektedir. Bu öğelerin üstlenmeyeceği ya da kabul etmeyeceği herhangi bir ileti, ifade, söylem ya da sözce yan metin olarak nitelendirilememektedir (Genette

1997b: 9-10). Bu temel, yan metinsellik görünüşlerinin çerçevelerini oluşturmakta ve sınırlarını belirlemektedir.

Yazarın adı ve kimliği yan metinsellikte anlamsal değere (Genette 1997b) sahip olan bir diğer veçhedir. İncelemeye konu öykünün adı/başlığı ele alındığında metnin yazarından başka bir üreticinin/yazarın başlıkta yer aldığı görülür. Böylece metnin yazarı olarak değil ancak, adı/başlığı bakımından bir başka üslubun vurgulanmasıyla okura ilişkin yönlendirme içeren bir bağlam oluşturulmaktadır. Yüzey yapıda ortaya çıkan yan metinsellik, öykünün Pamuk yazınına göre yan metin olarak konumlandırılmasının ya da Pamuk yazınının metne göre yan metinsellik bağlamında ele alınmasının metin yazarlarının tutumuna bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Yan metinler olarak geniş bir tutarı meydana getiren epigraflar, çoğunlukla metnin başında, belirli bir esere ya da yazara/sanatçıya doğrudan referans vererek kurulabildiği gibi açık referansa gereksinim duymadan, kimi durumlarda anonim biçimde ya da kurmaca veya uydurma bir alıntı olarak yer alabilmektedir. Alıntının kaynağı ne olursa olsun temsil ettiği ifade/anlam son metnin yazarına ait bir söylemdir (Genette 1997b: 150-153). Belirli bir bağlam içerisine yerleştirilen epigraf, bulunduğu yeni konumda, yeni bir anlam ve ifade düzlemi olarak anonim olsun ya da olmasın, sözünün ilk sahibinden uzaklaştırılmış bir ifadeye/söyleme dönüşmüştür. Bu durum, epigrafın temsil ettiği ifadenin sorumluluğunun epigrafı içeren metnin yazarına ait bir söylem olarak anlaşılmasını esas kılmaktadır.

Genette tarafından ön söz ve ithaftan daha güçlü bir desteğin ifadesi olduğu (1997b) belirtilen epigraf, hakikatte alıntı yapılan metnin/söylemin sahibini estetik, poetika, ideoloji, tutum, söylem vb. bakımlardan desteklemektedir. Açık bir destekten çok okur etkinliğine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Genette (1997b) epigrafıta önemli olanın çoğunlukla alıntı yapılan yazarın kim olduğuyla ilgili oluşunu vurgular.

Her dışsal metni yan metin olarak adlandırmaktan ve yorumlamaktan özellikle kaçınan Genette (1997b: 407), yan metinsellikte işlevselliğe dikkat çeker. Estetik niyet ya da katkı olsun ya da olmasın, ona göre yan metinler metnin alımlanmasında yazarın amacıyla uyumlu bir zemin oluşturmalıdır. Bu doğrultuda metinle doğrudan ilintili bulunmayan dış türler, söylemler ve sözceler yan metinsellik bağlamında değerlendirilmemelidir. Bununla birlikte yan metinlerin söylemler/sözceler/metinler arasında bir tür geçiş düzlemi olarak bağlam oluşturmaları, görünüşe göre yan metinlerin dışında bırakılacak olası yan metinlerin işlevselliğini tespit etmektedir.

2. “Orhan Pamuk’u Öldürmek” Adlı Öykü Temelinde Yan metinsellik, Göndergesellik ve Ana metinsellik

İncelemenin temel metni olan “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016) adlı öykü, kurmaca düzlemde Orhan Pamuk adlı yazara kıskançlık ve öfke duyguları olan, en büyük hayali büyük

Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması

bir roman yazmak olan ve şiirleriyle de birkaç defa mansiyon ödülüne layık bulunan demiryolu çalışanı ve yazar başkarakter-Burhan Demiryol’un kurmaca hikâyesinden meydana gelmektedir. Öykünün taşıyıcısı olan diğer kurmaca figür Orhan Pamuk adlı karakterdir. Burhan, Orhan Pamuk’un katılacağını öğrendiği bir davete kendisi davetli olmadığı hâlde katılarak Pamuk’un paltosunu cebindeki notlarıyla birlikte alıp evine götürür. Metnin kurmaca görünümü, roman yazarı-sanatçı Orhan Pamuk’un İstanbul’da katıldığı bir davette paltosunun kaybolmasına ilişkin haberlere dayanan kurmaca olmayan birtakım olaylarla örtüşmektedir. Bu durum, öykünün gündelik haber ve söylem parçalarıyla söyleşim ilişkisini temsil etmektedir. Hikâye bu bağlamda kaybolan paltonun cebinden çıkan notların kurmaca düzlemde genişletilmesi biçiminde kısmî bir yenidenyazım düzlemidir. Ne var ki, metnin söyleşim örüntüsü incelendiğinde yazınsal metinlerin gönderge metinler olarak işlendiği anlaşılmakta; yenidenyazıma dayalı bir yazınsal söyleşim olgusu Pamuk metinleri ekseninde söz konusu olmamaktadır. İncelemede söz konusu söyleşim biçimleri yan metinsellik olgusu odak olmak üzere Gérard Genette tarafından geliştirilen metinsel aşkınlık ilişkileri terminolojisi temelinde değerlendirilmektedir.

Bir epigrafla başlayan öykü, Orhan Pamuk romanı *Kara Kitap*’tan (1990) alınan bir bölümü gönderge metin olarak anımsatarak okuma edimini yönlendirmektedir. *Kara Kitap*’ta (1990) “Öpüş” (Pamuk 2013: 136-142) başlıklı, anlatıcısı romanın yazar/sanatçı karakteri olan Celâl Salik’in olduğu on ikinci bölümden alınan bir ifadenin epigraf biçiminde metnin başında yer alması, söylemi ana metnin yazarına ait kılmaktadır. Okur tipolojisi üzerine bir yazınsal/kurmaca Pamuk sözcesi olan ifade, Genette tarafından yan metin için oluşturulan kavramlaştırmaya göre bulunduğu bağlamda ana metnin yazarına ait bir ifadeye dönüşmüştür. Öncelikli işlevi metni, en azından metnin başlığını açıklamak ve söylemini haklı çıkarmak; diğer durumdaysa epigrafın temsil ettiği söylemin tersini ifade etmek (Genette 1997b: 156-157) olan epigraf, “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016) adlı öyküde bu temel işlevleriyle yer almaktadır. İkinci ve en yaygın işlevi ise dolaylı biçimde anlamını belirttiği ya da vurguladığı metin hakkında yorum (Genette 1997b: 157) getirmektir. Bir yandan okur/okurluk ve okuma biçimleri parodisi olan metin, diğer yandan epigrafın ifadesini de söylem olarak içermektedir.

Öyküde epigraf olarak alıntılanan ibareleri içeren “Öpüş” başlıklı bölümde, Celâl Salik’in bir yazısı kurmaca içanlatıdır: Muhallebicide karşılaştığı uzun zamandan beri görmediği eski arkadaşına evli olduğunu ve eşine tavukgöğsü tatlısı almaya gittiğini anlatır. Arkadaşı, o anda uydurulmuş “iyi bir aileden” olan bu muhayyel kadını “memnuniyetle” hatırlamış ve arkadaşından ona selamını iletmesini istemiştir. Kurmaca yazar karakter olarak Celâl kurmaca gazete yazısını muhtemel bir “ciddi okur”dan bahsederek “Ne tuhaf okurlarsınız siz, ne tuhaf ülke burası” (Pamuk 2013: 142) ifadeleriyle bitirir. Öyküye epigraf olarak giren sözce, yarı ciddi ve ciddi olmayan muzip metinleri ciddiyetle ele aldığı ima edilen

okurla ilgili görünmektedir. *Kara Kitap*'ta (1990) ima edilen okur gibi, ana metnin okuru da karşı karşıya olduğu metni yalnızca metin olarak onu bir mesafenin gerisinden görmelidir.

Orhan Pamuk'un kurmaca bir figür olarak okur tarafından takdir edilmeyeceği şüphesiz olan tutum ve edimler doğrultusunda yer aldığı "Orhan Pamuk'u Öldürmek" (2016), içeriğinden önce başlığı ve epigrafıyla; ana metnin yazarına ait biyografik içerikle okuma sözleşmesi gerçekleştirmektedir. Buna göre metin, tür ve söylem parodisidir. Metnin parodi niteliğini ilk bakışta sezineyecek olan "açıkgöz" okura yönelik bir uyarış gibidir.

Metnin yazarına ait "KIVANÇ NALÇA" (Nalça 2016: 7) başlıklı özgeçmiş bir yan metin olarak kitapta yer alan öykülerin okuru için bir okurluk tutumu oluşturmaktadır. Öykü yazarının Orhan Pamuk romanı *Benim Adım Kırmızı*'nın (1998) aralarında bulunduğu postmodernist metinleri radyo düzleminde temsili, Pamuk yazınına ilgisine ilişkin bir gösteren durumundadır.

Yirmi beş yıldan beri görev yaptığı Devlet Demir Yolları'nda Yol Kontrolörü kadrosuna terfi ettiği aktarılan Burhan Demiryol, Pamuk romanı *Yeni Hayat* (1994)'ta demiryolu çalışanı olmakla birlikte çocuk kitapları yazdığı bilinen Rıfki Hat ve Atay hikâyesi "Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya"da (1987) tasavvur edilen figürlerle ilintili görünmektedir. *Yeni Hayat* (1994) romanının sanatçı-figürü Rıfki Hat, "Orhan Pamuk'u Öldürmek" (2016) adlı öyküde Burhan Demiryol ile yer değiştirme ya da ikizlik izleğine yönelik bir tür eş ruh (Alm.: Doppelgänger) temsilini gerçekleştirir görünmektedir. Pamuk yazınına ait metinlerin anıştırma ve alıntı yöntemleri aracılığıyla öyküde yer alması ana metinle Orhan Pamuk romanları arasında öykünmeye dayalı türev ilişkisini ortaya koymaktadır.

"[H]ayat kendisine adil davranmadığında, onu yoksullukla ve yalnızlıkla hatta liyakatsiz amirlere itaat etme mecburiyetiyle cezalandırdığında hep şiire sarılır, iç huzurunu hep şiirde bulur" (Nalça 2016: 16) olduğu aktarılan Burhan, santimental bir karakter olarak tanıtılmaktadır. Çağın tanıklık edecek büyük romanlar yazma idealine sahip olan başkarakter, belirli nedenlerle "bazen kısa bazen uzunca öykülerle çağın tanıklık etmeye" (Nalça 2016: 16) gayret göstermektedir. Aynı zamanda şiir türüne ilgisi vurgulanan Burhan, eserleriyle iki ayrı şiir yarışmasında mansiyona layık görülmüştür. Kendisini Fyodor Mihayloviç Dostoyevski (1821-1881) ile özdeş gören başkarakter, Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910) ile Dostoyevski ekseninde gerçekleşen yazınsal tartışma, ayrılma ve yönelimlere farklı bir veçhe getirmektedir:

Dostoyevski, Burhan'ın romanlarını en beğendiği, hayatını en takdir ettiği yazardı. Kendi buruk hayat hikâyesini Dostoyevski'ninkine çok benzetirdi çünkü. Hele işte tam da şu anda bu benzerlik fikri Burhan'a fazlasıyla manalı, mesnetli hatta dramatik görünmüştü. Evet, **yirmi birinci yüzyılda İstanbul'da yaşayan bir Dostoyevski'ydi o. Şimdi de çağının kibirli Tolstoy'unun pahalı paltosuyla**

Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması

yağmurun altında günlük hayallerini bir saat kurar gibi tekrar tekrar kuruyordu¹
(Nalça 2016: 19).

Hikâyenin anlatıcısı ve başkarakteri olan kurmaca düzlemde metinlerarası bir okur olduğu da anlaşılan Burhan Demiryol, bir roman yazıp Orhan Pamuk, Lev Tolstoy gibi, gayesi yalnızca edebi üretim olan bir romancı olmayı tahayyül ve tasavvur etmektedir. Kendisiyle Orhan Pamuk adlı yazar arasında aralarında etki-etkilenme bağıntıları olan Rus gerçekçiliğinin temsilcileri Dostoyevski ile Tolstoy’a benzer bir bağıntı kurduğu anlaşılmaktadır.

Başkarakter Burhan Demiryol’un Nikolay Vasilyeviç Gogol hikâyesi “Palto” nun (1842) trajik kahramanı Akakiy Akakiyeviç ile de ruhsal benzerlik ilgisinin vurgulanmak istediği anlaşılmaktadır:

Sanki karşısındaki Akakiy Akakiyeviç’ti de onun yaptığı bu utanç verici eylemin sonucunda kıymetli paltosunu yitirince kahrından ölüverecekti. Laf... Asıl kendisi Gogol’un memurları gibi acılı ve adaletsiz bir hayatın cenderesindeydi şu koca İstanbul’da, hem de yıllardır. Bir ömür boyu...
(Nalça 2016: 20)

Bulunduğu sosyal çevrede tutum ve davranışları sebebiyle ayrıksı bırakılan Akakiy Akakiyeviç, öykü okurunun Burhan Demiryol ile ilgili izlenimi bakımından bir işaretleyici niteliğindedir. Aynı zamanda “Palto” nun (1842) başkarakteri Akakiy Akakiyeviç’in ad konma hikâyesi, Burhan Demiryol’un ad sembolizminde parodik biçimde anımsanır. Nitekim Akakiy Akakiyeviç için bir ad bulamayan ailesi, ona babasının adını vermeye yönelmiştir. Burhan Demiryol’un da isminin bilinen mânâsı “hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan ayıran delil... İlahi aydınlık” (Nalça 2016: 14) olarak aktarılır. Arapça’dan Türk diline yerleşmiş “burhan” sözcüğünün anlamı aynı zamanda, “bürhan/burhan: ispat”; Eski Osmanlı Türkçesinde ise “kat’iyet, münakaşa kabul etmezlik” (Tietze 2002: 406) olarak açıklanmaktadır. Demiryol ise Burhan’ın çalıştığı işle ilintili ironi içeren bir ad sembolizmidir. Ailesi tarafından kendisine verilecek bir ad bulunamayınca babasının adı verilen “Palto” nun (1842) nahif figürü Akakiy Akakiyeviç gibi Burhan Demiryol, çalıştığı işle nitelendirilmekte; diğer yandan, *Yeni Hayat* (1994) romanının yazar figürü Rıfki Hat’la ve Oğuz Atay hikâyesi “Demiryolu Hikâyecileri – Bir Rüya”nın (1987) demiryollarında hikâyeler yazıp satan, geçimlerini hikâyecilikle sağlayan yazar-sanatçı figürleriyle anıştırma ve alıntı eksenli söyleşim sergilemektedir.

Oğuz Atay’a ait “Beyaz Mantolu Adam” (1972) adlı hikâyenin trajik figürü Beyaz Mantolu Adam’a benzediği belirtilen Burhan Demiryol, ölçüleri kendisine büyük gelen devetüyü paltoyla şiddetli poyrazın yağmur damlalarını oradan oraya ahenksiz bir biçimde

¹ Koyu renkli vurgular, incelemede alıntının yer aldığı bağlamın vurgulanmasını sağlamak üzere araştırmacı tarafından gerçekleştirilmektedir.

savurduğu uzam ve zamanda, kimsenin kimseyle ilgilenmediği “adamlar, kadınlar, çocuklar, gençler, ihtiyarlar” (Nalça 2016: 16) arasında kalmış; Beyaz Mantolu Adam gibi, *kalabalık içinde ve başarısız* durumdadır. Hikâyenin² başlangıcında “Oğuz Atay’ı bilmeyen birine Beyaz Mantolu Adam’ı anlatmak... İşte benim çileli hayatım bundan ibaret...” (Nalça 2016: 16) monologu ile karakter ve mizaç bakımından öne çıkan figürün “Ben buradayım okur! Ya sen neredesin?” (Nalça 2016: 15) sorusu, Oğuz Atay’ın “Demiryolu Hikâyecileri - Bir Rüya” (1987) hikâyesine yönelik bir göndergeleştirim görünümündedir. “Demiryolu Hikâyecileri -Bir Rüya” (1987), hikâyeler yazıp bunları tren istasyonlarında yolculara satma gayretinde olan bir grup yazar/sanatçı figür arasında örüntülenmektedir. Yazarlık ve yazın sorunlarının ele alındığı hikâye, merkezden uzakta, yalnız, öteki konumlarda bireylerin birer üretici olarak konumlandıkları sanatçı-anlatısını meydana getirmeleriyle kuruludur. Orhan Pamuk adlı kurmaca karakterin maruz kaldığı tutum ve söylem biçimlerinin işlendiği “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016), bu doğrultuda okuyucusunu/okurunu bekleyen yazar figürler aracılığıyla sanatçının problemlerinin ironi temelinde ele alındığı bir zemindir. Bireyin duygusal ve zihinsel bakımlardan çeşitli kategoriler, simgeler, edim ve söylem biçimleri vb. tarafından kuşatıldığı modern dünyada gündelik gereksinimleri bir yana alarak estetik üretime yönelen sanatçı, nesnel ve maddesel gerçeklik yerine düşsel esinlenmeye yönelmektedir. Bununla birlikte, hikâyeleri doğrultusunda Oğuz Atay yazınının öykünmeye dayalı biçimde metne yerleştirildiği tespit edilebilmektedir. Atay’ın üzerinde durduğu güncel konular bularak okurun ilgisine ve beğenisine hitap etme sorunsalı, estet yazar Orhan Pamuk’un kurmaca bir figür olarak ana metinde işlenmesiyle çağdaş yazına ve Pamuk romancılığına yöneltilmiş; sanatçının/romancının sorunları yeni bir düzlemde temsil edilmiştir.

Öykünün örüntüsü kurmaca gerçeklikle tarihsel gerçeklik arasında bir geçişimle meydana getirilmiştir:

OLAY, 25 Aralık akşamı Yıldız Sarayı Silahhane binasında, sanat tarihi profesörü N. A.’nın hazırladığı Hasbahçe kitabı için verilen davet sırasında gerçekleşti. N. A.’nın “Hasbahçe, Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek” adlı kitabı, ...’ın sponsorluğunda yayınlanmış ve kitabın yayını dolayısıyla da Ö. K.’nın ev sahipliğinde bir davet düzenlenmişti. Bu önemli çalışmanın tanıtım davetine iş, sanat ve edebiyat dünyasından pek çok önemli isim katılmıştı (Nalça 2016: 28).

Nitekim 2003 Yılı Ocak ayında 25 Aralık (2002) tarihine ilişkin gündemde benzer bir durum (bk.: Hürriyet 15 Ocak 2003) yer almaktadır. Orhan Pamuk’un kayıp paltosu kurmaca düzlemde Burhan Demiryol’un hikâyesine yerleştirilmiştir. Palto, Pamuk’un davetli olduğu organizasyona çalıştığı şubenin müdürüne gönderilmiş olan davetiyeye ulaşan Burhan’ın da davetsiz olduğu halde katılmasıyla yeni kurmaca düzleme taşınmıştır. Öykünün kurmaca figürü Orhan Pamuk’un kayıp paltosu için 1500 dolar ve paltonun cebinde bulunan notlar için

² İncelemede “hikâye”, anlatının (öykü) örüntüsünü/olay örgüsünü ifade etmek üzere tercih edilmiş alanyazımsal sözcükbirimidir.

Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması

1500 dolar tazminat talep etmesiyle ilgili gazete haberlerini okuyan Burhan, durumdan keyif duymaktadır:

Bütün bunları okurken Burhan’ın ağzı kulaklarındaydı. (...) Kalktı koltuğundan, yatak odasına gitti. Gardıroptan, sakladığı yerden O’nun paltosunu aldı. O güzelim, pahalı devetüyü paltoyu... kucağında o pahalı ve kendisine ait olmayan şeyle gelip pencerenin önündeki koltuğuna oturdu. Hâlâ sırtıyordu. Onu yakından tanıyanlar bu halini görseler aklını yitirdiğini zannedip endişelenirlerdi. O nasıl delice bir gülüştür öyle... Kucağındaki o paltoyu bir kedi sever gibi sevdi bir süre. Elini uzatıp cebinden pahalı not defterini aldı. (...) Eğer sorumluluk sahibi hikâye anlatıcılar olmasaydık Burhan’ın bağıra çağıra o defterde yazanları okumasına müsaade ederdik. Ama etmiyoruz. Sadece şunu paylaşabiliriz sevgili okurlarımızla; **o sayfalarda bir tuhafılık vardı. Bir tuhafılık...** (Nalça 2016: 30)

Delice gülüşüyle Burhan Demiryol, grotesk bir görünüm sergilemektedir. Alıntıda vurgulu gösterilen ibarelerse paltonun cebinde bulunan notların Pamuk romanı *Kafamda Bir Tuhafılık* (2014) ile ilgili olduğunun muzip bir anlatıcı tutumuyla sezindirilmesini sağlamaktadır. Metnin doğrudan anılmaksızın sezdirim yoluyla ana metinde gönderge olarak bulunması, anıştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu bağlantı, “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016) ile *Kafamda Bir Tuhafılık* (2014) arasında anıştırma yoluyla ortaya çıkan göndergeleştirimi ve metinlerarasılık görünümünü sağlamaktadır. İlgili bölümün *Kafamda Bir Tuhafılık* (2014) romanına yönelik bir sezdirimle geliştirilmesi Pamuk romanını “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016) adlı öyküye göre yan metin niteliğine getirmektedir. Aynı zamanda bir haber metninden ve gündelik bir olaydan hareketle meydana getirilmiş olan öykü, söz konusu tarihyazımsal veçhesiyle yenidenyazım niteliğine sahiptir. Gazete kupüründen hareketle burada yer alan hikâyenin genişletilmesi yoluyla üretilen ana metin, grotesk görünümlü figürü ve bu figürün tutum ve davranışları temelinde parodi özelliklerine sahiptir. Ne var ki, Orhan Pamuk’a öykündüğü anlaşılan Pamuk’a takıntılı grotesk figür bir parodi karakter olmakla birlikte, metnin tamamında Orhan Pamuk yazını ve estetiğiyle yansılama (İng.: parody) değil; öykünme (İng.: pastiche) eksenli bir türev ilgisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Başkarakterin bir parodi-figür olması, yenidenyazımda türev ilgisinin yansılama ile uzaklaşılmasını göstermekte; takdir ve taklide dayalı öykünme ilişkisini öne çıkarmaktadır.

Bir yatak odası ve bir salondan oluşan evinde birkaç yüz adet kitap bulunan Burhan Demiryol, Pamuk’un romanları dışındaki tüm kitaplarına özen göstermektedir. Pamuk romanlarının ise üzerlerini çizmekte, karalamakta, sayfalarına olur olmaz şeyler yazmaktadır. Bu romanları raflara dahi yerleştirmede (Nalça 2016: 33) belirtilir. “Çünkü ondan nefret ediyordu[r]”: İfade edilene göre “O, hem Burhan’ın olmak istediği kişiydi hem de gerçekte olduğunun tam tersi” (Nalça 2016: 33).

Orhan Pamuk'la ilgili çok sayıda haber, yazı, ifade, görüş ve tutum "Orhan Pamuk'u Öldürmek" (2016) adlı öyküde parodi edilir. Bu bağlamda öykü hem Orhan Pamuk yazınıyla yan metinsellik ilişkisi içindedir hem Orhan Pamuk hakkındaki her tür ifade, söylem ve ibareyle metinlerarası söyleşim sergilemektedir. Öykünün ideal okuru, Orhan Pamuk ve yazını hakkındaki ifade ve içeriğe aşına niteliktedir. Bununla birlikte okurun metnin üreticisi tarafından ironi sezgisine ve oyuncu-muzip bir mizaca sahip olduğunun öncelendiği ve kabul edildiği anlaşılmaktadır. Yarı ciddi-ciddi olmayan bir anlatı düzeni olduğu anlaşılan "Orhan Pamuk'u Öldürmek" (2016), metnin bütününde muzip ve şüpheli bir okurluk tutumunu öncelendiğini metinlerarası bakış açılı okura sezdirmektedir.

Orhan Pamuk adlı kurmaca-yazarın başkarakterle ilgili bir gönderge-figür oluşu dışında Pamuk eserleriyle söyleşim birkaç metnin anıştırılması ve montajlanması temelindeki sınırlı göndergeleştirim eksenindedir. Metnin parodi niteliği, ironik anlatımı doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, Pamuk yazınıyla öykünmeye dayalı söyleşim durumunda olan öykünün başlığının Pamuk okuru başta olmak üzere, öyküde gönderge metinler olarak yer alan "Palto" (1842), "Beyaz Mantolu Adam" (1972), "Demiryolu Hikâyecileri – Bir Rüya" (1987) gibi, modernite ve toplum karşısında düzene ve verili normlara *tutunamayan* bireyin konu edildiği hikâyelerin ve yazarların okuru açısından antipatik izlenim meydana getirebileceği ifade edilebilir.

Oğuz Atay'a ait "Beyaz Mantolu Adam"³ (1972) adlı hikâye, *Orhan Pamuk'u Öldürmek*⁴ (2016) adlı öykü kitabı içerisinde bulunan metinlerin çoğunluğu için ortak bir gönderge metindir. Oğuz Atay'ın esin kaynağı Çiçek Pasajı'nda kemer satan "saçı sakalı birbirine karışmış, yarı meczup garip bir adam" (Ecevit 2011: 478) olduğu aktarılan hikâyeye konu figür, "meyhanelerin kalabalık/gürültülü dünyasının ortasında, koluna astığı kemerlerle hiçbir canlılık belirtisi göstermeksizin bir portmanto askılığı gibi orada öyle dikilip duran" (Ecevit 2011: 478) hâliyle Atay'ın ilgisini çeker. Onun kurmaca dünyasının merkezden uzakta, dışta *öteki* durumunda kalan figürleri olan "[S]istemin dışında kalan, düzene tutunamama olgusunu en uçta yaşayan" (Ecevit 2011: 478-479) karakterler arasında Beyaz Mantolu Adam, tutunamayan kurmaca figürler içerisinde bir simge durumundadır. Aykırı görünümlü beyaz mantoyu alıp onunla "fazla ileri gide[rek]" (Atay 1987: 25) ölüme yürüyen figür, *Tutunamayanlar* (1984) romanında "Tutunamayanların prensi" (Atay 1984) olarak nitelendirilen Selim Işık gibi, tutunamama ve anlaşılama olgularının çağdaş yazında bir temsili olmuştur. Aynı zamanda üzerindeki aykırı/tuhaf manto, "Palto"da (1842) yenisiyle değiştirilmeden önce Akakiy Akakiyeviç'in üzerindeki yıpranmış, bedenine uygun olmayan palto gibi *tuhaf* görülmektedir. Burada simgeleştirilen paltonun devetüyü rengi olması ise bir

³ Hikâye, 1972 yılında *Yeni Dergi*'de *Mantolu Adam* adıyla yayımlanmıştır. Daha sonra 1984 yılında *Korkuyu Beklerken* adlı hikâye kitabında "Beyaz Mantolu Adam" adıyla yer almıştır. İnceleme içerisinde ilk yayım tarihiyle yer verilmektedir.

⁴ Toplu hikâyelerden meydana gelen *Orhan Pamuk'u Öldürmek* (2016) ve eserinde yer alan hikâye "Orhan Pamuk'u Öldürmek", incelemede farklı biçimlerde gösterilmiştir.

Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması

başka metin, Yusuf Atılgan’ın modernist ve varoluşçu romanı *Aylak Adam*’da (1959) devetüyü yağmurluk imajıyla⁵ metinlerarası bağlamda örtüşmektedir. “Orhan Pamuk’u Öldürmek”te (2016) de kurmaca bir karakter durumuna gelen Orhan Pamuk’un paltosu, Pamuk’un Beyaz Mantolu Adam ve Akakiy Akakiyeviç gibi, kendi devrinde kimi muhitlerce yeterince anlaşıl(a)mayıp yapıcı olmayan söylemlere maruz kalmasıyla söz konusu figürlerle kurmaca düzlemde de olsa ortaklığını temsil eder görünmektedir. Öykünün başkarakteri Burhan Demiryol da Beyaz Mantolu Adam, Akakiy Akakiyeviç gibi merkezden uzakta, dışarıda kalan bir figürdür. Bununla birlikte metnin kurmaca figürü Orhan Pamuk’a yönelik tutumu, figürü merkezdekiler-ötekiler ekseninde hoşgörölü, empatiye dayalı tutumdan uzak bir konuma yerleştirmektedir.

Pamuk’un metinleri başta olmak üzere öyküde gönderge metinler olarak yer alan yazın düzlemleri, çepermetin kategorisindeki yan metinler olarak; Pamuk’un paltosunun kaybolmasından onun yazını hakkında yazın eleştirisinin kapsamının dışında yer alan eleştiri ve söylemlere değin genişleyen söyleşimsel ifadeler, çevremetin kategorisinde yer alan genel dışsal metinler olarak değerlendirilebilir.

Metin, terör örgütü mensubu olma şüphesiyle tutuklanan ve bu doğrultuda kendisini Dostoyevski romanı *Suç ve Ceza*’nın (1866) işlediği cinayet sebebiyle yedi yıl mahkumiyeti bulunan başkarakteri Raskolnikov’la benzer bulan Burhan Demiryol’un, “Masumiyet ve Ceza” (Nalça 2016: 44) adını verdiği bir kurmaca metni içermektedir. Bu bağlamda *Suç ve Ceza* (1866) romanının son bölümü hikâyeye montajlanır ve okur belleğinde söz konusu örüntünün genişletilmesi sağlanır:

Mutluluklarının ilk anında, her ikisine de bu yedi yıl bazen yedi gün gibi geliyordu. Hatta Raskolnikov bir yeni hayatın kendisine karşılıksız verilmeyeceğini, buna, gelecekte kendisini bekleyen büyük özveriler karşılığı, çok pahalıya sahip olabileceğini de bilmiyordu. Ama burada yeni bir öykü başlıyor: Bir insanın yavaş yavaş yenilenmesinin, yeni bir hayat bulmasının, bir dünyadan başka bir dünyaya geçmesinin, hiç bilmediği yepyeni bir gerçekle tanışmasının öyküsü... **Ve bu yeni öykü yeni bir kitabın konusu olabilir. Bizim şimdiki öykümüzse burada bitiyor.** (Nalça 2016: 44)

Dostoyevski romanı *Suç ve Ceza*’da (1866) gerçekleştirdiği olumsuz davranışın (suçun) kefaretin kendiliğinden getiren Raskolnikov aslî figüre ait karakteristik bakımından bir işaretleyicidir. Aynı zamanda Pamuk romanı *Masumiyet Müzesi* (2008) de sözcükbirimsel

⁵ *Aylak Adam* (1949) romanının başkarakteri C., tekrarlayan davranışları, ayrıksı mizacıyla bir tür anti kahraman görünümündedir. Kendisini aylak olarak tanımlayan C., İstanbul Karaköy’de dörtyol kavşağında yer alan tatlıcıda bulunduğu sırada, dikkatini bir köşeye yöneltir: O gün, o köşede bir şey olacaktır. Aynı köşeye baktığı sırada biri devetüyü, diğeri açık mavi renkli yağmurluk giymiş; ayakkabıları “topuksuz” olan iki genç kadın dikkatini çeker. İçlerinden birinin B. olduğunu tahayyül ederek devetüyü yağmurluklu genç kadının peşine düşer; ancak o, Güler’dir. B., açık mavi yağmurluklu kadındır. Açık mavili kadının arkasından gitseydi; hikâye bitecekti (Atılgan 2012: 47-48) diye düşünür. B.’ye ilişkin bir arayış içinde olan C., Ayşe (alfabetik simge olarak A.) ile ve Güler’le (G.) bir araya gelir. Bu simge düzenine göre Güler, C. için aranan ve idealize edilen kadından uzak bir figürdür. Bu nedenle açık mavi yağmurluklu kadının arkasından gitmemiş olması karakterin tecrübesi bakımından bir düğüm noktasına dönüşür.

göndergeleştirim doğrultusunda metne yerleştirilen bir diğer gönderge metin olarak sezinlenmektedir.

Genişletme, (İng.: augmentation - enlargement), çoğunlukla kanon durumundaki bir metnin belirli bölümlerinin yeni bir bağlamda ve başka bir metinle uyumlu olarak izlek, konu, figürasyon vb. bakımlardan yeniden temsili biçiminde gerçekleştirilen bir yenidenyazım yöntemidir. Örneğin, Orhan Pamuk romanı *Beyaz Kale'nin* (1985) *Kanuni Devrinde İstanbul'un* (1964) bir yenidenyazımı ve genişletilmiş versiyonu olması (bk.: Kunduracı, 2019); bunun yanı sıra *Don Quixote'un* (1605) *kayıp* bölümünün yenidenyazımı biçiminde okunması mümkün⁶ bölümünün bulunması temelinde; genişletme yöntemine bir temsil alanı olduğu burada anımsanabilir. Pamuk yazınının yazarın/sanatçının üretim devresinde olduğu bir süreçte yenidenyazım, göndergeleştirim, yan metinsellik vb. biçimlerde işlenmesi, romancının kanonik konumunun bir işaretleyicisi niteliğinde değerlendirilebilir.

“Masumiyet ve Ceza” adlı kurmaca gönderge metinle ilgili bağlam, aynı zamanda *Suç ve Ceza* (1866) ile “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016) arasında öykünmeye dayalı türev ilişkisini de temsil etmektedir:

Gördüğümüz gibi yaşlı bir tefeci kadını baltayla öldüren Raskolnikov bile yedi yıllık mahkûmiyetin ardından, suçunun cezasını çekip yeni ve mutlu bir hayatı hak edebiliyordu. Kimseciklerin kılına bile zarar vermemiş Burhan’ı acaba nasıl bir gelecek bekliyordu... Belki masumiyeti ispatlanıp beraat edecek Burhan. Belki bu yaştan sonra Esra’yla mutlu bir yuva kuracak. Belki hep hayalini kurduğu gibi ünlü bir yazar olacak. Bunlar ancak yeni bir öykünün konusu olabilir. Burhan’ın tuhaf öyküsünün... Peki, onun, Orhan Pamuk’un bütün yaşanan tuhafliklardan haberi var mıydı sizce? (Nalça 2016: 45)

Bitmemiş metinler, kendilerinden sonra başka yazarların bu metinleri genişletmelerine olanak sağlayan oyunsu metinlerdir. Dostoyevski romanı *Suç ve Ceza* (1866) da okurun imgelemine bırakılan bir sona sahip olması sebebiyle “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016) ile öykünme (pastiş) ekseninde kısmi olarak genişletilerek başkahramanların arasında taklide ve öykünmeye dayalı bir söyleşim vasıtasıyla yeniden yazılmıştır.

Öykünün başlığı, Genette tarafından başlıkların yan metinler olarak değerlendirilmesi doğrultusunda yan metin görünümü sergilemektedir. Ana metni Pamuk yazınıyla yan metinsellik eksenli söyleşim düzlemine getirmiştir. Gogol, Dostoyevski ve Oğuz Atay öyküde gönderge sanatçılar olarak yer almaktadır. *Aylak Adam* (1959) romanına yönelik anıştırma

⁶ Parla, Cervantes’in *Don Quijote* (1605) romanına yazılan devam niteliğindeki metinler arasında Orhan Pamuk romanı *Beyaz Kale’yi* (1985) de tespit eder. Ona göre *Altı Karakter Yazarını Arıyor* (Luigi Pirandello, 1921), *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu* (Italo Calvino, 1979), “*Don Quijote Yazarı Pierre Manard*” (Jorge Luis Borges, 1939) ve *Beyaz Kale* (Orhan Pamuk, 1985) gibi yapıtlar, “Mahzun Yüzlü Şövalye’nin Montiel ovalarını aşarak serüvenlerini sürdürdüğünü gösteren ‘devam’ öyküleridir” (Parla, 2015: 342).

Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması

sebebiyle belirli ölçüde Yusuf Atılgan da öykünün metinlerarası örüntüsünde yer almaktadır. Öykü Orhan Pamuk romanlarını gönderge metinler olarak içermekle birlikte daha çok bu yazarlara ait metinlerle söyleşim içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Pamuk’un paltosunun kayboluşuna ilişkin haberler, bu anlamda birer yan metin olmaktan çok parçalı söylemlerdir. Ancak bu türdeki gönderge düzlemler öykünün anlamlandırılmasında işaretleyici ifadeler/metinler olarak yan metin performansı sergilemektedir.

Metnin yardımcılığını üstlenen, metinle ilgili bir tür aksesuar görevinde bulunan yan metnin tasarlanan işlevinin her durumda gerçekleşmediği ya da tasarlanan/öngörülen işlevinden tümüyle sapıp aksi yönde bir işlevsellik sergilediği (Genette 1997b: 409-410) unutulmadan, yan metinselliğin alıntılanan yazara, metne ve bir ölçüde okura bağlı olduğu görüşü yan metinsellik ile ilgili olarak öne sürülebilir. İçerdiği kurmaca-yan metinlerin bulunmasıysa, örüntünün oylumlanmasına yönelik teknik bir işlevsellik olarak tespit edilmiştir. Başlığın ve alt başlıkların yan metinselliği, okurun ilgisini çekmek ve okuma etkinliğinin yönlendirilmesi; metnin tanıtılması ve görünürlüğünün sağlanması ekseninde başvurulmuş tasarım yöntemleri olarak ortaya çıkmaktadır.

“Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016), Orhan Pamuk romanları *Masumiyet Müzesi*’nin (2008) göndergeleştirilmesi, *Kafamda Bir Tuhaflık*’ın (2014) anıştırılması; Oğuz Atay hikâyeleri “Beyaz Mantolu Adam” (1972) ve “Demiryolu Hikâyecileri – Bir Rüya”nın (1987) ve belirli ölçüde Yusuf Atılgan romanı *Aylak Adam*’ın (1949) gönderge metinler olarak içerilmesi bakımlarından göndergesellik-ana metinsellik niteliği sergilerken; Pamuk’la ilgili kurmaca-dışı metin ve söylemlerden yararlanıyor oluşu; parodi düzleminde Pamuk’a ilişkin çoğunlukla eleştirel söylemlerin ana metinde örüntüyü meydana getiren çıkış noktalarını meydana getirmesi gibi bakımlardansa yan metinsellik özelliği göstermektedir. Bununla birlikte eskiyen paltosunun yerine yenisini yaptıran; ancak, kısa sürede paltosunu kaybeden Akakiy Akakiyeviç’in hikâyesini içeren “Palto”nun (1842), ana metinle söyleşim olanakları bakımından Pamuk romanlarından daha belirgin olduğu ifade edilebilir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bağlantılı olduğu metni bağlam, anlam, söylem vb. bakımlardan niteleyen ve çerçeveyen dış metinler aracılığıyla meydana gelen söyleşim biçimi olan yan metinsellik, ilintili oldukları metin için yan metin kabul edilen metnin başlığı, epigraflar, ön sözler ve son sözler; mülâkat ve notlar; metuplar, ek ve açıklamalar gibi içeriklerle meydana getirilmektedir.

Kıvanç Nalça’ya ait “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016) adlı öykü, başlığıyla roman yazarı ve sanatçı Orhan Pamuk’a ilişkin bir yan metin görünümündedir. Öykü, Orhan Pamuk adlı kurmaca karakterin paltosunun kaybolması; paltonun cebinden kurmaca düzlemde *Kafamda Bir Tuhaflık* (2014) romanına ilişkin olması muhtemel notların çıkması; paltoyu çalan

kurmaca figürün kimi olumsuzluklarla karşı karşıya kalması biçiminde örüntülenmektedir. Bununla birlikte öykünün Orhan Pamuk yazınına ilişkin herhangi bir anlamsal katman meydana getirdiğinin ifadesi olanaklı görünmemektedir. Kurmaca bir figür olarak Orhan Pamuk, öykünün örüntüsünün şekillenmesini sağlarken; öykü, daha çok anıştırma ve alıntı yöntemleriyle içermekte olduğu “Palto” (1842), *Suç ve Ceza* (1866), “Beyaz Mantolu Adam” (1972), “Demiryolu Hikâyecileri – Bir Rüya” (1987) adlı hikâye ve romanlarla göndergeleştirim ve ana metinsellik sergilemektedir. Bu doğrultuda “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016), Gogol, Dostoyevski, Oğuz Atay ve Orhan Pamuk estetiğine öykünme bakımından bağlı görünmektedir. Başlığıyla ve kurmaca-dışı figürlerin kurmaca düzleme taşınması yoluyla elde edilmiş göndergesel görünümüyle Pamuk yazını ve estetiği ile yan metinsellik biçiminde söyleşim içerdiği izlenimi oluşturan ana metin, temelde verili rollere, düzene, normlara tutunamama ve yabancılaşma/ötekileşme olgusunu çoğunlukla trajik figürler aracılığıyla ele alan kanonik metinlerle söyleşim sergilemektedir.

Ana metinle Pamuk yazını arasındaki yan metinsellik, ana metnin Pamuk yazınıyla söyleşimsel olarak okunup alımlanmasının yanı sıra, Pamuk estetiğine henüz “yabancı” okurun da Orhan Pamuk metinlerine ve sanat eserlerine yaklaşımının Pamuk’la ilgili kurmaca-dışı ve yazınsal olmayan, çoğunlukla eleştirel söylemlerin yabancılaştırma estetiğine uydurularak gayri-ciddi tutumla değerlendirilmesine zemin oluşturmaktadır.

Yan metinsellik, yan metin kabul edilen öğelerin ilişkili oldukları metne ait anlamı belirlemesi ya da etkilemesiyle karakterize bir söyleşim biçimidir. Orhan Pamuk yazınına ilişkin anlamsal bir katman oluşturmaktan çok varoluşçu ve kimlik izleği bakımından ötekileşme/yabancılaşma konulu kanon metinlerle söyleşim gerçekleştirdiği görülen “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (2016), Orhan Pamuk yazınından çok Pamuk’a ilişkin metin ve söylemlerin metne dâhil edilmesi aracılığıyla örüntülenebilmektedir. Bu görünüm, başlık, epigraf kullanımı, günlük haberlerin metne montajlanması vb. içeriği nedeniyle metnin yan metin olarak ele alınmasına yol açabilmektedir. Bununla birlikte metnin ana metinsellik ve göndergesellik-metinlerarasılık bağlamında söyleşim ilişkisi Pamuk yazını dışında içerdiği kimlik-varoluş izlekli kanonlaşmış metinlerle gerçekleşmektedir. Bu durum, yan metinsellik ve yan metin kavramlarına ilişkin değerlendirmelerde bağlamın ve metne içkin izleksel anlam katmanlarının göz önüne alınmasını belirleyici kılmaktadır. Ele alınan metinde anlaşıldığı gibi, yüzey yapıdaki yan metin görünümü, temelde ana metinden dış metne yönelik bir yan metinsellik ilişkisini düşündürürken derin yapıya inildiğinde dışsal görünen metin düzleminin ana metne yönelik gösterenler olarak düzenlenebildiği ve yan metin işlevini üstlenebildiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Aktulum, Kubilây. 2011. *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
Atay, Oğuz. 2012. *Korkuyu Beklerken*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yan Metinsellik: “Orhan Pamuk’u Öldürmek” (Kıvanç Nalça) Adlı Öykünün Söyleşim Olanakları Temelinde Bir Terminoloji Okuması

Atay, Oğuz. 2012. *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Atılğan, Yusuf. 2012. *Aylak Adam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ecevit, Yıldız. 2011. “Ben Buradayım...” Oğuz Atay’ın *Biyografik ve Kurmaca Dünyası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç. 2020. *Suç ve Ceza* (Çev.: Mazlum Beyhan). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Genette, Gérard. 1997a. *Palimpsests: Literature in the Second Degree* (Trans.: Channa Newman, Claude Doubinsky). USA: University of Nebraska Press.

Genette, Gérard. 1997b. *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (Trans.: Jane E Lewin, Foreword.: Richard Macksey). New York: Cambridge University Press.

Gogol, Nikolay Vasilyeviç. 2019. *Üç Hikâye* (Çev.: Orhan Veli Kanık – Erol Güney). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kristeva, J. 1980. *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art* (Ed.: Leon S. Roidiez; Trans.: Thomas Gora, Alice Jardine, Leon S. Roidiez). New York: Columbia University Press.

Kunduracı, Gizem. 2019. “Metnin Ötesinde, Metinler Arasında Dolaşım: Orhan Pamuk’un Romanlarında Metinsel-Aşkınlık Görünümleri”. Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Nalça, Kıvanç. 2016. *Orhan Pamuk’u Öldürmek*. İstanbul: Altın Bilek Yayınları.

Pamuk, Orhan. 2014a. *Kafamda Bir Tuhaflık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pamuk, Orhan. 2014b. *Yeni Hayat*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Pamuk, Orhan. 2013. *Kara Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pamuk, Orhan. 2008. *Masumiyet Müzesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Parla, Jale. 2015. *Don Kişot’tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen)*. İstanbul: Simurg Yayınları.

Hürriyet Gazetesi 15 Ocak 2003. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/orhan-pamuk-kayip-paltosu-icin-uc-bin-dolar-aldi-iddiasi-38531123> (Erişim: 13.12.2023)

